

# Helena Hrapkiewicz

---

## Uniwersytety trzeciego wieku jako jedna z form kształcenia osób starszych

---

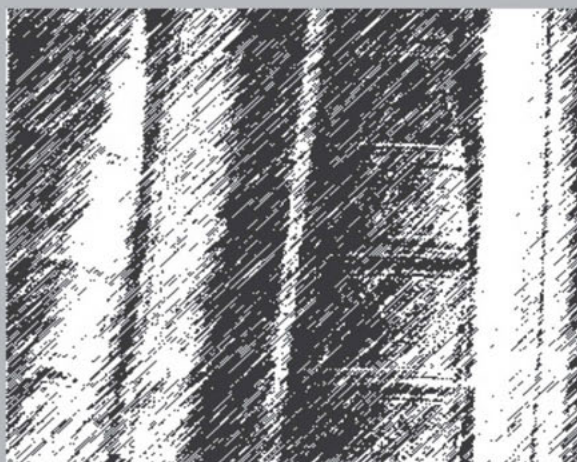
Chowanna 2, 115-126

---

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



HELENA HRAPKIEWICZ

## Uniwersytety trzeciego wieku jako jedna z form kształcenia osób starszych

### **Third Age Universities as a form of education of aged people**

**Abstract:** The paper presents a general characteristics of aged people, their needs and opportunities of development. One of the needs is the necessity of mental stimulation, which can be satisfied through participation in activities offered by Third Age University. Huge growth of the number of aged people in developed countries including Poland contributes to the development of Third Age Universities not only as one of the forms of continuous education but also as a community of elderly people.

The number of Third Age Universities in Poland, though not exactly known, is estimated at about 130 and is still growing.

One of such institutions is the Third Age University attached to the University of Silesia. It started in the academic year 1982/83 and the current number of students is about 1800, including separate groups in Katowice, Sosnowiec and Jastrzębie with over 1100, 500 and 300 people, respectively. The students can choose from a wide offer of activities ranging from lectures, classes and seminars to trips and activities involving physical movement.

In October 2007 the Third Age University attached to the University of Silesia was an organizer of an all-Poland conference "To study to be".

**Key words:** psychological, stimulation, mental stimulation, University of the Thierd Age.

Kim jest człowiek stary? Jak jest postrzegany przez młodszą część społeczeństwa? Jest to osoba doświadczona, pełna mądrości życiowej, otwarta na świat i na drugiego człowieka, pomocna drugiemu człowiekowi, życzliwa dla wszystkich, samodzielna, chcąca ciągle się rozwijać poprzez poznawanie otaczającej ją rzeczywistości społecznej, a także gospodarczej.

A może jest to osoba nieporadna, niesamodzielna, nieżyczliwa drugiemu człowiekowi, często zagubiona w życiu, nikomu niepotrzebna, niewiele mogąca zrobić, ale też niewiele wymagająca? Niestety, często postrzeganie człowieka w starszym wieku jest obarczone krzywdzącymi, bo niesłusznymi stereotypami, w rodzaju tych ostatnich.

A przecież jakość życia starego człowieka zależy zarówno od niego samego, jak i warunków, jakie stwarza mu społeczeństwo, którego jest on pełnoprawnym członkiem.

Przedstawiciele nauk, zajmujący się rozwojem człowieka, często nie są zgodni co do tego, kiedy zaczyna się starość, czy jest to 60 czy 65 lat, a może wiek późniejszy w związku z przedłużającą się długością życia współczesnego człowieka?

W literaturze pojawia się rozróżnienie na: starość biologiczną, która związana jest ze starzeniem się komórek, która właściwie nie zależy od nas; starość społeczną, której wyznacznikiem jest zmiana ról społecznych, a przede wszystkim w przypadku osób czynnych zawodowo — przejście na emeryturę. Wyróżnia się także starość psychiczną, która w dużym stopniu zależy od jednostki, od jej samopoczucia i stosunku do życia — „mam tyle lat, na ile się czuję”.

Życie człowieka jak i jego rozwój jest procesem ciągłym i trwa od poczęcia do śmierci. Ten fakt nie neguje konieczności podziału życia ludzkiego na okresy w celu wprowadzenia pewnego porządku, ale także w celach poznawczych — każdy okres charakteryzuje się pewnymi cechami i wiedza na ich temat może przyczynić się do wczesnego, a tym samym skutecznego przeciwdziałania zaburzeniom w rozwoju. W zależności od przyjętej koncepcji rozwoju człowieka autorzy podają różne przykłady podziałów życia ludzkiego. W naszym kraju powszechnie znany jest podział wprowadzony przed laty przez Marię Żebrowską (1975, s. 201). W ostatnim czasie coraz częściej dokonuje się analizy życia ludzkiego zgodnie z podziałem wprowadzonym przez E. Eriksona (Brzezińska, 2000, s. 253—255).

W podziale tym autor ukazuje całe życie człowieka — od urodzenia do śmierci, a wyszczególnione etapy są związane z rozwojem, a nie z przynależnością do instytucji. Ponadto, przechodzenie z jednego etapu w drugi etap jest zawsze związane z koniecznością rozwiązywania kryzysów. Sposób rozwiązywania tych kryzysów pozwala na płynne lub zaburzone

przechodzenie z jednego etapu w drugi, co jest wyznacznikiem prawidłowego lub zaburzonego rozwoju. Okres życia, który potocznie nazywamy starością, jest — w koncepcji E.H. Eriksona — nazwany późną dorosłością. W późnej dorosłości prawidłowy rozwój człowieka charakteryzuje się integracją jego osobowości, ale może też być przepelniony rozpaczą uwarunkowaną wcześniejszymi przeżyciami.

Tabela 1

**Stadia rozwoju człowieka w ciągu życia według E.H. Eriksona**

Stadia rozwoju	Kryzys rozwoju
Niemowlęctwo	Ufność/niefuność
Okres poniemowłęcy (2.—3. rok życia)	Autonomia/wstyd
Wczesne dzieciństwo (4.—5. rok życia)	Inicjatywa/poczucie winy
Środkowe dzieciństwo (6.—11. rok życia)	Przedsiębiorczość/poczucie niższości
Dorastanie (12.—18. rok życia)	Tożsamość/rozproszenie tożsamości
Wczesna dorosłość (18.—30./35. rok życia)	Intymność/samotność
Środkowa dorosłość (35.—60./65. rok życia)	Produktywność/stagnacja
Późna dorosłość (65. roku życia i powyżej)	Integracja/rozpacz

Źródło: Bircz, Malina, 1995, s. 131—132.

Analiza okresów rozwojowych zawartych w tabeli 1 prowadzi do kilku wniosków z perspektywy rozwoju w wieku starszym. A oto one:

1. Życie ludzkie jest procesem ciągłym, w którym wyróżniono kolejne etapy. Przechodzenie z jednego etapu do drugiego związane jest z koniecznością radzenia sobie z kryzysami, a tym samym przeżywania sytuacji trudnych. Przechodzenie z jednego etapu w drugi jest niezauważalne i bardzo często osoby przeżywają zaskoczenie upływem czasu i liczbą posiadanych lat. Na przykład przejście na emeryturę jest często odbierane jako sytuacja nagła, z którą trudno jest się pogodzić.

2. Rozwój człowieka w każdym okresie jest w znacznym stopniu uzależniony od okresu poprzedniego. Przykładowo ukończenie studiów przez młodzież pozwala na podjęcie odpowiedniej pracy zawodowej, przyczynia się do posiadania odpowiedniej postawy wobec poznawania rzeczywistości, wobec uczenia się w późniejszych latach.

3. Każdy okres w życiu człowieka ma swój czas i swoją wartość. Późna dorosłość nie jest okresem chorobowym, ale jest takim samym okresem życia jak poprzedzające go, z tym że nie posiada wyznaczonej górnej granicy wieku.

4. W każdym okresie rozwojowym ludzie różnią się między sobą, co jest wynikiem oddziaływania na człowieka wielu czynników. Do czynników tych należą uwarunkowania genetyczne, środowisko, w którym czło-

wiek żył i żyje, wychowanie związane ze środowiskiem oraz aktywność własna jednostki. Również wypadki losowe, które dotyczą daną osobę, mogą diametralnie zmienić jej życie i spowodować, iż różni się ona od pozostałych. Wpływ człowieka na uwarunkowania genetyczne czy środowisko jest ograniczony, natomiast człowiek niewątpliwie może kształtować swoją aktywność, swoje zaangażowanie. Znaczenie aktywności jednostki w jej rozwoju jest szczególne w okresie dorastania i dorosłości. W okresie późnej dorosłości zróżnicowanie osób jest zależne od wskazanych czynników, a dodatkowo wpływa nań rozpiętość wieku, bo inna jest kondycja 60-latka, a inna osób w wieku 80 lat.

Polska, podobnie jak większość krajów rozwiniętych, należy do państw, w których z roku na rok wzrasta liczba ludzi starych. Zjawisko starzenia się ludności, które jeszcze kilkanaście lat temu nie było znane w naszym kraju, stało się faktem, a problemy z tego wynikające wymagają rozwiązań. Co roku tysiące osób sprawnych fizycznie i umysłowo przechodzi na emeryturę i zadaje sobie pytanie: jak żyć bez pracy zawodowej? Co można i co trzeba robić, by dalsze życie miało sens?

## Potrzeby człowieka w starszym wieku

Bardzo często słyszymy, że przejście na emeryturę to przejście na zasłużony odpoczynek. Nasuwa się jednak pytanie: co to znaczy „zasłużony odpoczynek”? Czy jest to nicnierobienie? Czy może jest to brak aktywności? Wiadomo jednak, że aktywność człowieka jest związana z zaspokajaniem jego potrzeb, a więc, jakie one są, czym różnią się od potrzeb w wieku średniej dorosłości i jak konieczność ich zaspokojenia wpływa na aktywność osoby.

Problem potrzeb człowieka i sposobów ich zaspokajania był przedmiotem rozważań wielu psychologów osobowości. Poniżej podaję wykaz potrzeb osób w starszym wieku według C. Tibittsa

- potrzeba wykonywania społecznie użytecznych działań,
- potrzeba uznania za część społeczeństwa, społeczności i grupy i odgrywania w nich określonej roli,
- potrzeba wypełniania większej ilości czasu w satysfakcjonujący sposób,
- potrzeba utrzymywania normalnych stosunków towarzyskich,
- potrzeba uznania jako jednostki ludzkiej,
- potrzeba stwarzania okazji i sposobności dla autoekspresji oraz poczucia dokonania,

- potrzeba odpowiedniej stymulacji psychicznej i umysłowej,
- potrzeba ochrony zdrowia i dostępu do opieki zdrowotnej,
- potrzeba odpowiednio ustalonego trybu życia i utrzymywania stosunków z rodziną,
- potrzeba duchowej satysfakcji (cyt. za: Woźniak, 1997, s. 820).

Analiza przedstawionych potrzeb wskazuje, iż niewiele różnią się one od potrzeb człowieka w ogóle. Można jednak spojrzeć na te potrzeby z perspektywy możliwości i umiejętności ich zaspokojenia przez osoby starsze, ewentualnie pomocy w ich zaspokojeniu przez innych zarówno przez indywidualne osoby, jak i przez instytucje.

Indywidualne zaspokojenie potrzeb takich jak odpowiednia stymulacja psychiczna i umysłowa czy stwarzanie okazji i sposobności dla autoekspresji oraz poczucie dokonań, nie jest możliwe, szczególnie przez osoby, które w dotychczasowym życiu nie miały doświadczenia w aktywności naukowej. Zaspokojenie tych potrzeb wymaga pomocy osób bliskich, a także pomocy ze strony organizacji.

Jedną z takich placówek, które aktywizują osoby, starsze są uniwersytety trzeciego wieku.

## UTW jako miejsce realizacji potrzeb osób w starszym wieku

W wyniku starań o włączenie ludzi starszych do systemu kształcenia ustawicznego powołano w 1973 roku we Francji, przy Uniwersytecie w Tuluzie, placówkę dydaktyczną dla tych osób, nazwaną Uniwersytetem Trzeciego Wieku. Twórcą tej placówki był profesor prawa Pierre Vellas. W krótkim czasie, na terenie całej Europy i poza nią zaczęły powstawać podobne placówki. Obecnie Międzynarodowe Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku AIUTA informuje, że na świecie funkcjonuje już blisko 2000 uniwersytetów, z czego połowa w Europie (Zaorska, 1997, s. 8 i dalsze).

Różne są założenia organizacyjne i formy pracy, zależne od lokalnego środowiska, jego potrzeb i możliwości, ale nadal większość tych uniwersytetów organizuje swe spotkania w powiązaniu z uczelniami wyższymi, z udziałem wykładowców będących pracownikami tych instytucji.

Pierwszy Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW) w Polsce powstał w roku 1975 w Warszawie, w ramach Podyplomowego Centrum Kształcenia Kadr Medycznych. Organizatorką tego Uniwersytetu oraz propa-

gatorką idei uniwersytetów trzeciego wieku w Polsce była profesor nauk medycznych Halina Szwarc. W Polsce uniwersytety trzeciego wieku zaczęły powstawać przede wszystkim w dużych miastach pod patronatem wyższych uczelni. Początek XXI wieku stał się momentem, kiedy to liczba uniwersytetów zaczęła wzrastać w imponującym tempie. Przyczyną tego zjawiska jest starzenie się społeczeństwa, jak i znaczące zmniejszenie się miejsc pracy w restrukturyzowanym przemyśle i administracji. Obecnie na terenie naszego kraju funkcjonuje ponad 130 takich placówek. Liczba ta jest zmienna, czego przyczyną jest ciągle zapotrzebowanie na tego rodzaju placówki.

W Polsce istnieją dwa typy uniwersytetów trzeciego wieku. Pierwszy, reprezentowany jest przez placówki stanowiące integralną część wyższej uczelni, kierowany najczęściej przez pełnomocnika rektora danej uczelni. Tak przykładowo funkcjonują uniwersytety trzeciego wieku w Katowicach, Krakowie, we Wrocławiu. Drugi typ stanowią uniwersytety luźno związane z wyższą uczelnią, powołane najczęściej jako samodzielne stowarzyszenia o nazwie „Uniwersytet Trzeciego Wiek” (np. w Poznaniu czy Łodzi) lub przyjmujące formy pracy innego stowarzyszenia, np. Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej, lecz równocześnie funkcjonujące pod patronatem wyższej uczelni (np. w Lublinie). Do tej grupy należą również uniwersytety związane z innymi organizacjami, a prowadzące działalność popularnonaukową oraz kulturalno-rekreacyjną jak np. UTW przy Oświęcimskim Centrum Kultury. Część uniwersytetów trzeciego wieku powołuje swoje filie, pomagając w ten sposób w aktywizacji ludzi starszych środowiskom bardziej oddalonym od centrów akademickich.

W ramach współpracy międzynarodowej uniwersytety znajdujące się w miejscowościach przygranicznych, ale nie tylko, nawiązały współpracę z placówkami o podobnym charakterze, które funkcjonują w tych krajach. Dotyczy to Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Białostockiego czy Uniwersytetu Warszawskiego. Jeżeli chodzi o placówki w krajach za wschodnią granicą Polski, to współpraca ta obejmuje w znacznym stopniu pomoc materialną tym uniwersytetom.

Zadania postawione uniwersytetom trzeciego wieku przez ich twórców to:

- włączenie osób starszych do systemu kształcenia ustawicznego,
- aktywizacja intelektualna, psychiczna i fizyczna słuchaczy,
- opracowanie metod edukacji i wdrażania profilaktyki gerontologicznej,
- prowadzenie obserwacji i badań naukowych nad zbiorowością ludzi starych.

Jak już wspomniano na wstępie, coraz liczniejsza jest grupa osób, które zakończyły swoją pracę zawodową, pozostając na emeryturze lub ren-

cie. Z uwagi na transformację ustrojową w naszym kraju, coraz młodsze osoby przechodzą na emeryturę i przynajmniej w początkowym okresie jej trwania czują się zagubione, pełne niepokoju, nieradzące sobie w tej nowej sytuacji. Ważną więc rzeczą jest adaptacja tych osób do nowych dla nich warunków, do emerytury, do ograniczeń finansowych, do kurczącego się środowiska znajomych i przyjaciół, do częstszych dysfunkcji zdrowotnych. Adaptacja, a więc umiejętność przystosowania się do nowych warunków, często przekracza siły emerytów, szczególnie w początkowym okresie emerytury i wymaga pomocy ze strony innych osób czy instytucji.

W myśl teorii psychologicznych, adaptacja może przebiegać bardzo różnie. Może polegać na wycofywaniu się z dotychczasowej aktywności albo na zmianie tej aktywności na inną. W każdym jednak przypadku człowiekowi potrzebna jest wiedza o sobie samym, o swoich możliwościach, a równocześnie o środowisku i jego właściwościach, do którego przynależy.

Uczestnictwo w zajęciach UTW, konieczność koncentracji uwagi w czasie wysłuchiwanie wykładu w celu zrozumienia przekazywanych treści aktywizuje intelektualnie, a podjęte zadania, systematyczność w zachowaniu, kontakty z drugim człowiekiem sprzyjają aktywizacji zarówno psychicznej, jak i fizycznej, nadając życiu sens. Aktywność osób wynikająca z przynależności do UTW pozytywnie wpływa na ich rozwój, ukierunkowuje procesy poznawcze, wzbogaca wiedzę ogólną i specjalistyczną, wzbudza chęć poznania świata, przyczynia się do nawiązywania kontaktów z podobnymi do siebie osobami, pozwala na oderwanie się jednostki od myśli depresyjnych i zobaczenie w tej aktywności celu swojego życia. Poznanie mechanizmów funkcjonowania człowieka wymaga ciągłych badań z uwagi na zmiany środowiska człowieka zarówno tego bliższego, jak i dalszego oraz zmiany samej jednostki. Poznanie tych mechanizmów w życiu człowieka starszego pozwala uzupełniać wiedzę na jego temat, pozwala również na przygotowanie i wdrożenie metod pracy z tymi ludźmi, by ich życie było godne i w miarę możliwości szczęśliwe. Pozwala również inaczej spojrzeć na człowieka w poprzednich okresach rozwojowych, by móc przewidzieć kierunki jego rozwoju, by pomóc mu lepiej przygotować się do starości zarówno w aspekcie biologicznym, jak i społecznym. Przygotowanie do starości ma głęboki sens, wtedy bowiem konieczność przejścia na emeryturę nie będzie zaskoczeniem dla jednostki, która będzie umiała się zachować w tej nowej dla siebie sytuacji.

Edukacja do starości powinna iść dwiema drogami. Pierwsza z nich to ukazanie całemu społeczeństwu prawdziwych problemów ludzi starszych, pokazanie ich możliwości, praw, a równocześnie przełamanie stereotypów funkcjonujących w społeczeństwie. Druga droga to przygotowywanie ludzi młodych do starości.



Zajęcia prowadzone na UTW mają charakter zajęć obowiązujących na wyższych uczelniach. Podstawową formą są wykłady, których tematyka jest zróżnicowana i uwzględnia zainteresowania słuchaczy. Problematyka jest ustalana wspólnie ze słuchaczami lub jest narzucana co roku przez Radę Programową UTW. Częstotliwość organizowania wykładów jest różna, zależy od zainteresowania słuchaczy, czyli potencjalnie — od zapotrzebowania, a także możliwości finansowych oraz lokalowych poszczególnych placówek. Po zakończeniu każdego wykładu istnieje możliwość zadawania pytań i dyskusji z wykładowcą. Najwięcej pytań wywołują wykłady medyczne, zaś najciekawszą dyskusję — problemy współczesnego świata czy najnowszej historii, w której słuchacze uniwersytetu uczestniczyli. Bywa i tak, że głos w dyskusji słuchacza UTW pozwala wykładowcy na uzupełnienie jego wiedzy naukowej. Zaangażowanie i zdyscyplinowanie słuchaczy UTW jest często podkreślane przez wykładowców i porównywane z zaangażowaniem studentów studiów dziennych, często na niekorzyść tych ostatnich.

Zajęcia ćwiczeniowe w małych grupach obejmują przede wszystkim języki obce. Jest to jedno z nielicznych zajęć w ramach UTW, do którego słuchacze przygotowują się w domu, odpowiadają na zadawane pytania i są oceniani w sposób opisowy. Zajęcia z psychologii mają charakter zajęć warsztatowych, w czasie których słuchacze wykonują pod okiem psychologa różne ćwiczenia, np. z zakresu komunikacji interpersonalnej, a następnie poznają od strony teoretycznej, ogólne mechanizmy swoich zachowań. Jeszcze inny charakter mają zajęcia z literatury i malarstwa. W trakcie tych zajęć słuchacze zapoznają się z kierunkami literatury i sztuki, a następnie próbują swoich zdolności literackich czy malarskich oczywiście pod okiem specjalisty. Zajęcia tego rodzaju przynoszą wiele satysfakcji uczestnikom, często są okazją do odkrycia nieujawnionych do tej pory uzdolnień.

Waga ruchu w utrzymaniu zdrowia i sprawności człowieka w każdym wieku jest podkreślana przez wszystkich wykładowców przedstawiających problematykę medyczną. Aktywność fizyczna opóźnia procesy starzenia się, zapobiega powstawaniu wielu chorób. Dlatego zajęcia ruchowe należą do podstawowego kanonu zajęć na uniwersytetach trzeciego wieku. Zajęcia ruchowe to przede wszystkim gimnastyka i pływanie. W zależności od możliwości placówki prowadzona gimnastyka ma charakter gimnastyki leczniczej dla osób z określonymi schorzeniami, czy gimnastyki szwedzkiej utrzymującej i poprawiającej kondycję fizyczną osób w starszym wieku. Zajęcia na basenie pełnią tę samą funkcję, a dla osób, które nie potrafią pływać, uczestnictwo w nich jest okazją przyswojenia sobie tej umiejętności.

Większość uniwersytetów trzeciego wieku prowadzi turystykę pieszą i autokarową, która na pewno sprzyja poznaniu najbliższych okolic oraz

miejsc godnych zobaczenia w naszym kraju. Ten rodzaj zajęć jest również istotny ze względów finansowych. Prawdopodobnie duża część słuchaczy nie dysponuje odpowiednimi zasobami materialnymi, by samodzielnie wyjeżdżać i poznawać nowe, ciekawe miejsca. Wspólne wyjazdy, oprócz walorów poznawczych, towarzyskich, są z reguły tańsze, a tym samym dostępne i dla tych osób, których dochody nie są za wysokie.

Spotkania okolicznościowe, jak np. spotkania noworoczne, nie mają charakteru dydaktycznego, jednak pełnią one funkcję kształcącą i wychowawczą. Są okazją do ukazania aktywności, a zarazem inicjatyw poszczególnych członków jako współorganizatorów tej uroczystości. Są okazją do spotkania drugiego człowieka i do nawiązania z nim bliższych kontaktów.

Wiedza zdobywana przez człowieka dotyczy jego samego, otaczającego świata, ale także relacji „ja — świat” (Łukaszewski, 1989, s. 204—211). Wiedza o sobie obejmuje stany własnego organizmu, właściwości psychiczne, posiadane atrybuty, związki i zależności między stanami organizmu. Wiedza ta pozwala człowiekowi na podejmowanie różnych zadań, których pełnienie odbywa się dla dobra innych, a także przyczynia się do realizacji samego siebie. Informacje o świecie dotyczą zarówno stanów aktualnych, jak i przeszłości i przyszłości. Poza wiedzą merytoryczną, związaną z wykształceniem i wykonywanym zawodem, człowiek gromadzi takie informacje, które są ważne dla niego ze względu na wykonywane zadania czy pełnione role pozazawodowe, ze względu na jego bezpieczeństwo czy konieczność adaptacji do nowych warunków. Wiedza o świecie pozwala człowiekowi uświadomić sobie, czy ma on wpływ na zdarzenia rozgrywane wokół niego, czy takiego wpływu nie posiada, czy może bezpośrednio w te zdarzenia ingerować czy też nie, czy nadąża za nimi czy wręcz przeciwnie — pozostaje za nimi daleko w tyle. Brak kontroli nad zdarzeniami, które rozgrywiają się wokół człowieka, brak ich zrozumienia powoduje, że środowisko, w którym żyje człowiek, jest dla niego nieprzewidywalne i wywołuje u niego brak poczucia bezpieczeństwa oraz lęk, a uczucia te często towarzyszą człowiekowi staremu.

Informacje o relacji człowieka ze światem dotyczą nie tylko przyrody, ale także środowiska społecznego i wpływają na jego kontakty z drugim człowiekiem. Człowiek, niezależnie od wieku, ale na miarę swoich sił i możliwości, winien być aktywnym składnikiem zdarzeń, które rozgrywiają się wokół niego i z nim, a tylko uczenie się jest instrumentem optymalizacji jego aktywności. A więc w każdym wieku winien mieć dostęp do nauki.

Tematyka podejmowana na zajęciach uniwersytetu trzeciego wieku jest ilustracją przedstawionych powyżej skrótowych rozważań na temat informacji, które człowiek zdobywa w ciągu życia.

Rolę uniwersytetów można rozważać zarówno z punktu widzenia jednostki, jak i całego społeczeństwa, którego jednostka jest członkiem. Rola UTW z punktu widzenia jednostki to:

- integracja z grupą rówieśniczą, rozszerzenie zakresu kontaktów społecznych,
- kompensacja utraconych ról społecznych,
- rozwój wiedzy i doskonalenie umiejętności praktycznych i dyspozycji osobowościowych,
- rekreacja i rozrywka sprzyjające zmniejszeniu stresu, wypełniające czas wolny,
- satysfakcja, lepsza samoocena, lepsza pozycja w rodzinie,
- pomaganie innym, uczenie innych, bycie przydatnym i użytecznym dla rówieśników, oraz dla młodszych, gdy UTW współpracuje z placówkami dla dzieci,
- uwolnienie się od stereotypów, które ograniczają aspiracje osób starszych, zniechęcają do aktywności,
- poprawa kondycji fizycznej, promocja zdrowego stylu życia,
- rozbudzenie nowych zainteresowań.

Rolę UTW z punktu widzenia społeczeństwa można ująć w następujących stwierdzeniach:

- współpraca międzypokoleniowa, niektóre uniwersytety trzeciego wieku współpracują ze świetlicami terapeutycznymi, domami dziecka,
- zmiana społecznego wizerunku starości, dzięki wysłaniu do społeczeństwa komunikatu: „Aktywność w życiu nie kończy się wraz z odejściem na emeryturę”. Przyczynianie się do osłabienia negatywnych stereotypów człowieka starego,
- prawie wszystkie uniwersytety trzeciego wieku rozwijają własny wolontariat po to, by udzielać pomocy potrzebującym i przede wszystkim własnym członkom, którzy takiej pomocy potrzebują,
- uniwersytety trzeciego wieku mogą stać się ośrodkami kumulacji społecznej pamięci, gromadząc i opracowując wspomnienia, tworząc „archiwa życia codziennego”<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Barbara Szatur-Jaworska, „Misja Uniwersytetów III Wieku” wykład wygłoszony na konferencji Uniwersytety III Wieku możliwości działania i praktyka. Warszawa 25.05.2007. Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży Sejmu RP.

## UTW w Uniwersytecie Śląskim

Uniwersytet Trzeciego Wiek w Katowicach istnieje już 27 lat. Staniem władz lokalnych i pojedynczych osób powstał w semestrze letnim 1982/1983, przy znacznym zaangażowaniu się uczelni wyższych, a przede wszystkim Uniwersytetu Śląskiego, Akademii Wychowania Fizycznego i Akademii Medycznej. W pierwszych zajęciach, które miały charakter wykładów, uczestniczyło 70 osób. W porównaniu z początkowym okresem kilkanaście razy wzrosła liczba słuchaczy UTW. W roku akademickim 2009/2010 wynosi ona 1200 osób w Katowicach, 600 osób w powołanej w 2004 roku grupie w Sosnowcu i około 400 osób w Jastrzębiu-Zdroju.

W początkowych latach istnienia UTW słuchaczami były osoby, którym II wojna światowa przeszkodziła w podjęciu studiów wyższych i dla których przynależność do UTW była nobilitacją. Aktualnie większość uczestników UTW to osoby z wyższym wykształceniem, które po przejściu na emeryturę dążą do wypełnienia wolnego czasu i poszukują sensu dalszego życia.

W miarę upływu czasu zmieniła się forma organizacyjna UTW. W 1996 roku został powołany Pełnomocnik Rektora Uniwersytetu Śląskiego, który przygotował regulamin funkcjonowania UTW i 3 grudnia 2002 Senat Uczelni przyjął uchwałę (nr 7) w sprawie utworzenia UTW jako jednostki ogólnouczelnianej, która prowadzi działalność dydaktyczną. Działalność ta obejmuje prowadzenie studiów o charakterze otwartym dla słuchaczy niebędących studentami.

Oferta edukacyjna UTW jest bardzo bogata. Oprócz wykładów o tematyce ogólnej prowadzi się zajęcia z historii sztuki, historii Kościoła, psychologii, ziołolecznictwa i zdrowej żywności, a także lektoraty z języków obcych.

Zajęcia ruchowe to gimnastyka rehabilitacyjna, gimnastyka w wodzie, pływanie, taniec współczesny, gimnastyka „Denisona”. Słuchacze sami prowadzą grupę poetycką, grupę historii Śląska. Do tej pory zorganizowane zostały trzy ogólnopolskie konferencje naukowe związane z rocznicami istnienia UTW:

- „Uniwersytet Trzeciego Wiek szansą zdrowego życia” (maj 1997)
- „Jakość życia i jej uwarunkowania w okresie późnej dorosłości” (czerwiec 2002)
- „Uczyć się, by być” (październik 2007)

Zrealizowano dwa projekty badawcze — granty organizowane przez Fundację dla Uniwersytetu Jagiellońskiego, a przeznaczone dla UTW:

- „Seniorzy — seniorom” — (2005/2006),

— „My i XXI wiek. Ogólnopolski konkurs poezji i małych form prozatorskich” (2005/2006).

Obecnie UTW prowadzi kolejny projekt badawczy pt. Słuchacze UTW dla seniorów swojego miasta.

Uniwersytety trzeciego wieku zajęły w naszym kraju trwale miejsce w edukacji osób starszych i — tak jak to powiedziano wcześniej — pełnią ważną funkcję zarówno z punktu widzenia jednostki, jak i całego społeczeństwa. Problemem staje się zapewnienie miejsca w UTW dla każdej starszej osoby, która wyraża chęć uczestnictwa.

## Bibliografia

Bircz A., Malim T., 1995: *Psychologia rozwojowa w zarysie*. Warszawa.

Brzezińska A., 2000: *Spoleczna psychologia rozwoju*. Warszawa.

Hrapkiewicz H., red., 2002: *Jakość życia i jej uwarunkowania w okresie późnej dorosłości*. Katowice.

Łukaszewski W., 1989: *Szanse rozwoju osobowości*. Warszawa.

Woźniak Z., 1997: *Najstarsi z poznańskich seniorów. Jesień życia w perspektywie gerontologicznej*. Poznań.

Zaorska Z., 1997: *Dodać życia do lat*. Lublin.

Żebrowska M., red., 1975: *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. Warszawa.